

๑๑๑. ธรรมจำแนกเป็นทวินิยม

Dhamma Classification with Dualism

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

บุคคลผู้มีปัญญาอันแยบคายในการจำแนกแจกธรรมได้ครบทั้งภูมิ ๔ ใต้นั้น ถือว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย (๑) “ปัญญาเห็นธรรม” และถึงพร้อมด้วย (๒) “ปัญญาตรัสรู้” เพื่อจะเข้าถึง “สัจภาวะแห่งนิพาน-พุทธภาวะ” ในขั้นตอนทั้งหมดนี้ ย่อมเกิดจากสมมุตฐานของ “สัมมาทิฐิ” ความเห็นชอบโดยธรรม ความเข้าใจอย่างถูกต้องในธรรมทั้งปวง ได้แก่ กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อภัยกตธรรม-กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรุ-ปาวจรธรรม-โลกุตตรธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการคิด “โยนิโสมนสิการ” คือ อุบายวิธีคิดอย่างฉลาดแยบคาย ทำให้เข้าใจ ด้วยความรู้ความเห็นสภาวะธรรมแห่งธรรมหรือปรากฏการณ์ทั้งหลาย เป็นไปตามเป็นจริง หรือตาม “กฎธรรมชาติ” พระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาธรรมชาติแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง แล้วค่อยจัดหมวดหมู่จำแนกออกเป็นหน่วยย่อย เพื่อให้เข้าใจหมวดใหญ่ที่เป็นหลัก ที่อธิบายสภาวะแห่งธรรมชาติจริงๆ ไม่ว่าจะ เป็น (๑) “รูปธรรม” หรือ (๒) “นามธรรม” ก็ตาม ไม่ใช่คิดไม่ได้ก็เหมาเป็นอภินิหารของสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ เริ่มคิดแบบทวินิยมก่อนในเชิงเปรียบเทียบ โดยพิจารณาธรรมทั้งหลายเป็น “ธาตุแห่งธรรมชาติ-ธาตุ ๔-ธาตุ ๖-ธาตุ ๑๘” [โดยนิยามนี้เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิต มนุษย์มีความรู้ความเห็นด้วย “ญาณทัสสนะ” และ “สติสัมปชัญญะ” ในความจริงอันสูงสุดนี้ได้ด้วยตนเองทุกคน] ไม่ต่างจากแนวคิดในทางวิทยาศาสตร์ ที่ให้นิยามโลกแห่งวัตถุเป็น “สสาร-วัตถุธาตุ” หลังจากนั้น จึงเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาด้วย “ญาณในวิปัสสนา-วิปัสสนาญาณ ๘-วิปัสสนาญาณ ๑๐-อนุปัสสนา ๓-อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗” รวมทั้ง “ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ” กับ “วิสุทธิ ๗” ธรรมทั้งหมดนี้ ต่างเรียกว่า “สัมปยุตตธรรม” โดยสหระคด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ในทุกขั้นตอน ถึงจะจัดอยู่ในภาวะอันถูกต้อง “สัมมัตตะ ๑๐” ได้ [พระอเสขะ-อนุปาติเสตนิพพาน] เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า (๑) ความจำ-ความเห็น-ความนึกคิด (๒) ภาษา-คำศัพท์ (๓) ทฤษฎี-หลักการ (๔) อุบายวิธีที่แยบคาย-โยนิโสมนสิการ (๕) สมာธิ (๖) วิปัสสนา [จำแนกธรรม-ซัมมวิจยะ] (๗) การหาข้อสรุป จึงเป็นปัจจัยสำคัญของผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา โดยรวมกับอุปนิสัยพื้นฐานที่เป็นผู้มีความขยันอดทน มีความพยายามสูง ไม่ทิ้งกึ่งหน้าที่ในการเจริญธรรมแห่งสมาธิภาวนากรรมฐาน นั่นคือ “มนสิการกรรมฐาน” ให้บ่อยๆ ให้มากๆ ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ให้เจริญองกามโพบูลย์ยิ่งขึ้น อย่างสม่ำเสมอ เป็นนิตยกาลแห่งอริยมรรค ฉะนั้น บุคคลนั้น ย่อมได้มาซึ่ง “จตุปฏิสัมภิทาญาณ” [ปฏิสัมภิตัปปัตตะ] ในวิปัสสนาภูมิก็มีมาตรฐานอย่างแน่นอน ความรู้ดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องเนื้อแท้แก่นของพระศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งพุทธมามกะหรือพุทธบริษัททั้งหลาย จำต้องเข้าใจอย่างประจักษ์ เป็นความรู้เห็นอันเข็มและเกิดรู้ถึงปฏิปทาอันเข็มที่จะเข้าถึง “กระแสแห่งอริยมรรค” ได้อย่างแท้จริง ไม่ใช่การเดินผิดๆ ถูกๆ ฎไปไปตามคันทนา นั้นไม่ใช่อริยสาวกของพระตถาคตเลย.

บทความที่ ๑๑๑ ประจำปี ๒๕๕๘ – ธรรมจําแนกเป็นทวินิยม

แนวคิดพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นจากการสังเกตสภาวะหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มีสมุฏฐานมาจาก “ธาตุ ๑๘” หมายถึง สิ่งที่ทรงสภาวะของตนเอง ตามที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เป็นไปตามธรรมนิยาม คือ กำหนดแห่งธรรมคา ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเจตนาปรุงแต่งให้เกิดเป็นกรรม [กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม] ตามปรารถนาของมนุษย์ [กิเลสตัณหา] ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาล และมีรูปลักษณะกิจการเป็นแบบจําเพาะตัว อันพึงกำหนดเอาเป็นหลักได้แต่ละอย่างๆ ดังนี้

- (๑) “ร่างกายของตนเอง” [รูปธรรม-รูปกาย] หมายถึง สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยระบบประสาทสัมผัส [ผัสสะ ๕ (อินทรีย์-อารมณ์): ตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-โผฏฐัพพะ] โดยระบบสิ่งเหล่านี้เป็น “ธาตุธรรมชาติ” ได้แก่

ตา-รูป

- (๑) จักขุธาตุ-ธาตุคือจักขุประสาท
- (๒) รูปธาตุ-ธาตุคือรูปารมณ
- (๓) จักขุวิญญานธาตุ-ธาตุคือจักขุวิญญาน

หู-เสียง

- (๔) โสตธาตุ-ธาตุคือโสตประสาท
- (๕) สัทธาธาตุ-ธาตุคือสัทธารมณ
- (๖) โสตวิญญานธาตุ-ธาตุคือโสตวิญญาน

จมูก-กลิ่น

- (๗) ฆานธาตุ-ธาตุคือฆานประสาท
- (๘) คันธธาตุ-ธาตุคือคันธารมณ
- (๙) ฆานวิญญานธาตุ-ธาตุคือฆานวิญญาน

ลิ้น-รส

- (๑๐) ชิวหาธาตุ-ธาตุคือชิวหาประสาท
- (๑๑) รสธาตุ-ธาตุคือรสารมณ
- (๑๒) ชิวหาวิญญานธาตุ-ธาตุคือชิวหาวิญญาน

กาย-โผฏฐัพพะ

- (๑๓) กายธาตุ-ธาตุคือกายประสาท
- (๑๔) โผฏฐัพพธาตุ-ธาตุคือโผฏฐัพพารมณ
- (๑๕) กายวิญญานธาตุ-ธาตุคือกายวิญญาน

(๒) “จิตใจของตนเอง” [นามธรรม-นามกาย] หมายถึง สิ่งสัมผัสได้ด้วยความนึกคิด [ผัสสะ ๑ (อินทรีย์-อารมณ์): ใจ-ธรรมารมณ์] โดยระบบสิ่งเหล่านั้นเป็น “ธาตุธรรมชาติ” ได้แก่

ใจ-ธรรมารมณ์

- (๑๖) มโนธาตุ-ธาตุค้อมโน
- (๑๗) ธรรมชาติ-ธาตุคือธรรมารมณ์
- (๑๘) มโนวิญญาณธาตุ-ธาตุค้อมโนวิญญาณ

ฉะนั้น ในองค์ประกอบของ “ธาตุ ๑๘” ดังกล่าวนี้ มาประสมรวมกัน [สัมปยุตตธรรม] เรียกว่า “เบญจขันธ์” หรือ “ขันธ์ ๕” ที่ไม่ประกอบด้วยเจตนาของมนุษย์ หมายถึง “ปรมัตถสัจจะ” [Absolute Truths] ถ้าธาตุดังกล่าวนี้ สหคด้วย “กิเลสตัณหาของจิตมนุษย์” เพราะ “อวิชา” เรียกว่า “สมมติสัจจะ” [Conventional Truths] ได้แก่ (๑) รูป: รูป (๒) เจตสิก: เวทนา-สัญญา-สังขาร (๓) จิต: วิญญาณ = “วิญญู ๓” [กิเลสวิญญู-กรรมวิญญู-วิปากวิญญู] = อวิชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สพายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชรา-มรณะ พร้อมสังสารทุกข์ ได้แก่ โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส ซึ่งมีสมุฏฐานมาจาก “โลกธรรม ๘” หมายถึง ธรรมที่มีประจำโลก ธรรมคาของโลก ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกก็เป็นไปตามมัน ได้แก่ “มีลาภ-ไม่มีลาภ-มียศ-ไม่มียศ-นินทา-สรรเสริญ-สุข-ทุกข์” ให้สังเกตว่า ภาวะจิตของมนุษย์ที่เกิดขึ้นสลับหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปไม่รู้จบ คือ (๑) สิ่งที่ไม่ใคร่ปรารถนา ซึ่ง เรียกว่า “อวิญญูธรรม” กับ (๒) สิ่งที่ไม่ใคร่ปรารถนา ซึ่งเรียกว่า “อนิญญูธรรม” และมักเรียกโดยรวมว่า “สังสารทุกข์แห่งภวัจกร” และ ภาวะที่ปราศจากขันธ์ทั้ง ๕ เรียกว่า (๔) นิพพาน = “วิวิญญู-อมตธาตุ” ข้อพึงระวัง คือ การให้คำนิยามระหว่าง คำว่า (๑) “สมมติสัจจะ” [ความหมายที่โลกบัญญัติขึ้นตามข้อตกลงกันในสังคมนั้นๆ คือ คำศัพท์ในภาษาใดภาษาหนึ่งที่ใช้กันตามปกติในชีวิตประจำวัน] กับ (๒) “ปรมัตถสัจจะ” [ความหมายสูงสุดที่ปราศจากเจตนาของมนุษย์ เป็นความหมายตามธรรมชาติที่แท้จริงในสภาวะธรรมนั้นๆ หรือ ความหมายตามพระอภิธรรมที่บัญญัติไว้ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาธรรมตามวิปัสสนาภูมิ หรือการมนสิการกรรมฐานที่เกิดจากญาณทัสสนะและญาณในวิปัสสนา]

สำหรับความสำคัญในการจำแนกธรรมนั้น มีความจำเป็นเพราะ หมายถึง **ภาวะความรู้ความเข้าใจในธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง** ที่เรียกว่า “ญาณทัสสนะ = ความรู้ความเห็น -ญาณุตตญาณทัสสนะ = ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง คือ **กฏธรรมชาติ-กำหนดแห่งธรรมดา**” ซึ่งจะเกิดขึ้นในขณะที่จิตเป็นสมาธิใน “รูปฌาน ๔: ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน” โดยจิตที่บริสุทธิ์มากที่สุด คือ “จตุตถฌานกุศลจิต” [คือ มีสมุฏฐานจากอริจิตต์ ได้แก่ สัมมาวายามะ (สัมมัปปธาน ๔) - สัมมาสติ (สติปัญญา ๔) - สัมมาสมาธิ (ฌาน ๔)] ที่ประกอบด้วยองค์ฌาน ๒ ได้แก่ “อุเบกขา-เอกัคคตา” เรียกว่า “จิตประภัสสร-ภวังคจิต” [จิตที่ออกนอกกระแสวิถิจิต ไม่ถูกรอบงำด้วยกิเลสและอกุศลธรรมทั้งหลาย] คือ จิตดั้งเดิมโดยแท้ที่ปราศจากนิเวรณ

ทั้งหลาย รวมทั้ง “อวิชา [ความไม่รู้จริง ความหลง] – อคติ [ความขัดเคืองแค้นใจลึกๆ ไม่ยินดี ไม่พึงพอใจที่เห็นเขาได้ดี = โทสะ-พยาบาท] – อกุศลธรรมทั้งปวง” อันเป็นกรรมเครื่องไม่อุปการะแก่สมาธิ กรรมเหล่านี้เรียกว่า “สังกิเลส” ซึ่งตรงกันข้ามกับ “โงทาน” ดังนี้

“สังกิเลส” หมายถึง ความเศร้าหมอง ความสกปรก สิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง กรรมที่อยู่ใน “หวนภาค” คือ ในฝ่ายข้างเสื่อม ได้แก่ กรรมจำพวกที่ทำให้ตกต่ำเสื่อมทราม เช่น โยนิโสมนสิการ-อคติ-ตัณหา-มานะ-ทิฏฐิ-อวิชา โดยสาระคือ “อกุศลธรรม” ในการปฏิบัติธรรมให้ละเว้นในส่วนกรรมทั้งหลายนี้

“โงทาน” หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความผ่องแผ้ว การชำระล้าง การทำให้สะอาด กรรมที่อยู่ใน “วิเสสภาค” คือ ในฝ่ายข้างวิเศษ ได้แก่ กรรมจำพวกที่ทำให้เจริญงอกงามดียิ่งขึ้นไป จนปลอดพ้นจากประดาสสิ่งชั่วหมองบริสุทธิ์บริบูรณ์ เช่น โยนิโสมนสิการ-กุศลมูล-สมณะและวิปัสสนา ตลอดถึง นิพพาน โดยสาระคือ “กุศลธรรม” รวมทั้ง “อภัยกตธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-โลกุตตรธรรม” ในการปฏิบัติธรรมให้เจริญพอกพูนให้ไพบุลย์ยิ่งในส่วนกรรมทั้งหลายนี้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ในการปฏิบัติให้ศึกษาวิจัยธรรมทั้งปวงที่เป็น (๑) “ขันธ ๔” ที่สหรถด้วยกิเลส นั่นคือ “สมมตัสสัจจะ” ในฝ่ายโลกียะธรรมโดยเปรียบเทียบกับ (๒) “ขันธ ๕” ที่ไม่สหรถด้วยกิเลส กับ “นิพพาน” นั่นคือ “ปรมัตตัสสัจจะ-ปรมัตตธรรม” ในฝ่ายโลกุตตรธรรม โดยการพิจารณาจำแนกแจกธรรมเป็นเรื่อง “ธาตุธรรมชาติ” [ธาตุ ๖: ปรฐวีธาตุ-อาโปธาตุ-เตโชธาตุ-วาโยธาตุ-อากาศธาตุ-วิญญานธาตุ และธาตุ ๑๘ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น] ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมเจริญภาวนากรรมฐาน จึงไม่แตกต่างจากการเป็นนักวิจัยธรรม หรือนักวิทยาศาสตร์ทางสาขาฟิสิกส์ [Physics: วิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับ สสาร พลังงาน การเคลื่อนไหว และ แรง] ไม่ใช่เพียงการใช้ฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ เวทมนต์ อันเป็นวิชาไม่นำพาให้หลุดพ้นจากทุกข์ ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา [สมาธิภาวนา] คือ มีจุดมุ่งหมายให้ (๑) **เกิดสุขในปัจจุบัน** (๒) **สติสัมปชัญญะ** (๓) **ญาณทัสสนะ** และ (๔) **อัสวัภยญาณ** [ความตรัสรู้-สัมโพธิะ] องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมก็อย่าไปหลงทางในระหว่างเจริญภาวนากรรมฐาน และ เมื่อเกิดปัญญาด้วย “สติสัมปชัญญะ-ญาณทัสสนะ” นั้น ย่อมเป็นบุคคลผู้สามารถแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆ ได้จริง เพราะมีปัญญาที่รู้รอบจริงตามเป็นจริง จึงเกิด “ปราโมทย์-ปีติ-ปัสสัทธิ-สุข-สมาธิ” [ธรรมสมาธิ ๕] ขึ้นในจิตตลอดเวลา ที่เรียกว่า (๑) “มีสมาธิ” [จิตตั้งมั่นแน่วแน่ที่จะทำกิจ] ที่คู่กับ (๒) “มีสติสัมปชัญญะ” [จิตระลึกรู้ตัวพร้อมทั่วด้วยปัญญา] ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เพื่อนำไปใช้เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตที่สุจริต [คิดดี] และ เป็นคนดีในสังคม [ทำดี] คนทั่วไปเมื่อได้รับการพัฒนาถูกวิธีตามหลักพุทธศาสนา [ไตรสิกขา] ดีแล้ว ย่อมได้คนมีคุณภาพดีในสังคมและเป็นผู้มีปัญญาคิด พุทธรู้ภาษา คน ไม่สร้างปัญหาให้สังคมอันไม่ควร เช่น กินเหล้าไม่หลับ ไม่นอนกวนชาวบ้าน ดูคนหูรื้อแต่เด็ก [ทำให้เสียแคะเป็นมะขามข่อยเดียวไม่เติบโตเต็มที่ตามสายพันธ์ ก็ไม่ต่างจากกินไก่หมูปลามาก ทำให้ฮอร์โมนเพศ

ผิดปกติเพราะมีสารเร่งให้โตเร็ว ไม่เกี่ยวกับกินหมา กินผักมียาฆ่าแมลงมากเป็นมะเร็งไม่มีสาเหตุ หมอผี
แทงบัญชีเป็นโรครรรม เป็นต้น ข้อนี้เกิดจากขาดจริยธรรมในการทำธุรกิจ ทำตัวเป็นแก๊งลูกหินในโรงเรียน
พนสีตามกำแพงตึก เปิดคลังสินค้าใหม่ทางศาสนา ทำ MLM: Multilevel Marketing หลอกทั้งสมาชิกของ
คนและชาวบ้าน มีนิสัยค้าบิภายกันทางโทรศัพท์หรือสื่อต่างๆ อันไม่ควร โดยอีกฝ่ายไม่มีทางสู้ เป็นต้น
เพราะฉะนั้น ความไม่รู้จริง [อวิชา] จึงเป็นอันตรายต่อตนเองและสังคมส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจถูกต้อง คือ รู้เห็นตามเป็นจริงด้วยจิตที่พัฒนาแล้วด้วย “สมาธิที่ถูกต้อง-
สัมมาสมาธิ” [รูปมาน ๔ โดยหมายเอาจตุตถฌานเป็นหลัก] ย่อมเข้าใจความจริงในธรรมชาติ ไม่ว่าด้าน
ศาสนาหรือสังคมก็ตาม ทุกอย่างมักมีค่าเป็น ๒ ด้าน [Dualism] ได้แก่ บวกกับลบ หนึ่งกับศูนย์ [ระบบ
ดิจิทัล] คนกับสัตว์ ครูกับนักเรียน ชายกับหญิง หัวกับก้อย รูปกับนาม กายกับจิต ดึกกับสว่าง คำกับขาว บุญกับ
บาป สุขกับทุกข์ สุกกับทุกคิ สวรรค์กับนรก กุศลกับอกุศล อริยะกับปฤชชน วิวิฎฐะกับวิฎฐะ เป็นต้น แต่
อย่าลืมว่า ภาวะที่เป็นด้านบวกกับด้านลบหนึ่ง มันเกิดขึ้นคู่กันตลอด เพียงแต่ว่า มนุษย์จะจัดลำดับหรือมิติ
ความสัมพันธ์กันอย่างไรเท่านั้น ซึ่งการมองโลกแยกออกเป็น ๒ ด้าน ก็ใช้ว่าจะถูกต้องเสมอเหมือนกัน เช่น
ความคิดที่ว่า: “การเมืองไม่มีมิตรหรือศัตรูที่ถาวร ขึ้นอยู่กับว่าตอนนั้นเลือกเป็นฝ่ายไหน คือ เข้าใจเรื่องสีเทา
ไม่มีอะไรที่บริสุทธิ์จริง หรือ ไม่บริสุทธิ์จริง ขึ้นอยู่กับปัจจัยร่วมขณะนั้น เช่น การรวมพรรคที่หลากหลาย
เพื่อแบ่งผลประโยชน์กัน ชาวบ้านตายขังมัน หนี้ที่ก่อขึ้น ก็เป็นเรื่องหนี้สาธารณะ ให้ครอบครัวผู้มีสุขก็พอ”
 เป็นต้น เพราะฉะนั้น แนวคิดแบบ ๒ ด้าน ๒ ฝ่าย เป็นเพียงข้อสมมติฐานในเบื้องต้น ให้เข้าใจหรือรู้เห็น
สภาวะธรรมตามเป็นจริงที่ผิวเผินในระบบโครงสร้างที่หยาบๆ [Surface Structures] เป็นเชิงทฤษฎี ที่ต้องมีคำ
บรรยายเพิ่มอีกมากมาย ไม่จบอยู่แค่นั้นด้วยคำนิยามนั้นๆ แต่ต้องพิจารณาในระบบโครงสร้างลึก [Deep
Structures] คือ แทนที่จะพิจารณาว่า ธรรมทั้งหลายแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ก็ให้มองถึงตอนที่ธรรมทั้งหลาย
นั้น มารวมกันในอีกเขตหนึ่ง คือ ให้พิจารณาบริเวณชายแดนเขตที่ติดต่อกัน ที่เรียกว่า “เขตกันชน” [Buffer
Zone] ที่เรียกอีกอย่างว่า “เขตสีเทา-เขตปลอดอาวุธ” ในทางธรรมนั้น หมายถึง “อภัยกถธรรม-อภัยกถ”
 ไม่ใช่มีเพียง “กุศลธรรม” กับ “อกุศลธรรม” เท่านั้น ยกตัวอย่าง ในเรื่องโลกฝ่ายสสารที่เป็นโลหะ จะมีทั้ง
ธาตุโลหะที่บริสุทธิ์ ไม่เจือปนด้วยวัตถุอื่นใด คือ เป็นเอกเทศอิสระ แต่ในความเป็นจริงบนโลกนี้ ไม่มีอะไร
ตั้งอยู่โดยเดี่ยวเป็นเอกเทศได้ เพราะเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่สิ่งทั้งหลายต้องมารวมอยู่เป็น โลกใบเดียวกัน
จึงมีมนุษย์พวกหนึ่ง มีกระบวนการคิดไม่ยอมรับฝ่ายบวกกับฝ่ายลบเท่านั้น แต่กลับคิดว่า มีอยู่เพียงภาวะ
เดี่ยวเท่านั้น โดยมีระดับจากน้อยที่สุดไปหามากที่สุด [Consistency Hierarchies or Dimensions] แต่ให้นิยาม
ในฝ่ายธรรมตรงกันข้ามแทน เช่น คำว่า “แก่-Old” คือ มีวัยเขavn้อย คือ มีจากมากไปหาน้อย หรือในทาง
ตรงกันข้าม “เยาว์-Young” คือ มีวัยแก่มากไปหาวัยแก่น้อย แต่ในความเป็นจริง มนุษย์คิดเอาฝ่ายเสื่อมเป็น
หลัก เช่น ไม่มีใครถามว่า “อายุน้อยเท่าไร?” [How young are you?] มีแต่ถามว่า “อายุ [แก่] เท่าไร?” [How
old are you?] แต่แปลกประหลาดอย่างหนึ่ง ในภาษาไทย คำว่า “มีเมียน้อย-มีผัวน้อย” กลับให้ความหมาย
ตรงข้ามกับคำนิยามของมันเอง แปลว่า “มีเมียหลายคน-มีผัวหลายคน” เพราะเมียหรือผัวจริง ได้รับคำนิยาม

ว่า “เม็ยหลวง–เม็ยใหญ่” หรือ “ผัวหลวง–ผัวใหญ่” ไปแล้ว [ไม่มีใครให้คำนิยามว่า เม็ยราชฎ์–ผัวราชฎ์ แต่ทางอีสาน มักใช้คำว่า “กะเทยหลวง” หมายถึง กะเทยควาย หรือกะเทยแก่] เพราะคำว่า “หลวง–ใหญ่” นั้น สูงสุด ถ้ามีมากกว่านั้น หมายถึง “น้อยลงไปตามลำดับเป็นระยะที่ถูกต้อง เช่น มีมากกว่า ๒ ขึ้นไป เป็นต้น” แต่ถ้าใช้กับ “วัด” ใช้ได้เพียงคำเดียว คือ “วัดหลวง” ไม่มี “วัดน้อย” [ตามนัยว่ากลุ่มเม็ยน้อยอยู่ปทุมภ์] แต่มีเฉพาะคำว่า “วัดป่าใหญ่” [คือ มีต้นไม้ต้นใหญ่ๆ เยอะ ถ้าวัดป่าใหญ่ที่จังหวัดอุบลราชธานี สมัยนี้น่าจะเหลือ ต้นมะพร้าวเท่านั้น ไม่ค่อยแน่ใจ] กับ “วัดป่าน้อย” [มีต้นไม้ไม่เยอะ เช่น “วัดเซาหลิง” ในภาษาจีน คำว่า “เซา–เสียว” คือ “เล็ก–น้อย” คำว่า “หลิง” คือ “ป่า” ก็คือ “วัดป่าน้อย” นั่นเอง] ส่วนทำไม วัดต้องเกี่ยวข้องกับ “ป่า” [Forests–Jungles] เพราะ “ป่า” คือ ธรรมชาติที่สงบ เป็นสถานที่แห่ง “วิเวก ๓” [(๑) “กายวิเวก” ความสังคกาย ได้แก่อยู่ในที่สงบที่ดี ดำรงอิริยาบถและเที่ยวไปผู้เดียวที่ดี (๒) “จิตตวิเวก” ความสงบใจ ได้แก่ทำจิตให้สงบพองใส สงัดจาก นิวรณ์–สังโยชน์ และ อนุสัย เป็นต้น โดยหมายเอา จิตแห่งท่านผู้บรรลุ ฌาน และ อริยมรรค–อริยผล (๓) “อุปธิวิเวก” ความสงบอุปธิ ได้แก่ ธรรมเป็นที่สงบระงับสังขารทั้งปวง ปราศจาก กิเลส กิเลส วัชระ กิเลส อภิสังขาร กิเลส ที่เรียกว่า “อุปธิ” หมายเอา “พระนิพพาน”] ประการสำคัญ เป็นสถานที่พระศาสดาเลือกเป็นสถานที่ “ตรัสรู้–สัมโพธิ” และ “ดับขันธปรินิพพาน” ฉะนั้น พระอรหันต์ในพระศาสนา นี้ มักบรรลุ มรรค–ผล–นิพพาน ในป่า [อวาตสลับป่ายะ–เสนาสนสลับป่ายะ: (ข้อ ๑ ในสลับป่ายะ ๙) คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้ผู้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย] มากกว่าในกุฎิติกหรือกุฎิคอนโคตติคแอร์ในเมืองใหญ่ [อยู่ในเขตโคจร คือ สถานเรียงรมย์ อบายมุขครบเครื่องเต็มกำลังเสริม เช่น เด็กเสริมฟ้าขาดเรียกกำลังเสริมได้ทันที เด็กลูกค้าตั้งสติทันกลับบ้านเร็ว หรือ ชาวบ้านนิยมเอาของเสนาียดจัญไรเข้าวัด เช่น มหรสพต่างๆ อันผิตศีล ๘ หวังให้ผู้บวชใจแตก โดยมีเจตนาหรือไม่มีก็ตาม เช่น งานศพ บอกว่าคนตายมันชอบดูหนังและลิเกหรือชอบฟังหมอลำ เป็นต้น พวกนี้ไม่รู้จักเกรงใจพระเจ้า] มีคนพลุกพล่าน ซึ่งเป็นเรื่อง “อสลับป่ายะ” ใน ๙ ประการ ได้แก่ อวาต–โคจร–ภัสสะ–บุคคล–โภชนะ–อิริยาบถ ทุกอย่างอยู่ในการตัดสินใจเลือกของตน ให้สังเกตว่า (๑) “พระ–สมณะ” [พุทธบริษัท ๔: ภิกษุ–ภิกษุณี–อุบาสก–อุบาสิกา] ย่อมเป็นธรรมฝ่ายกุศล ส่วน (๒) “มหรสพ–ชาวบ้านผู้หลง” [พาลปุถุชน–ชนผู้หลงทิศ] ย่อมเป็นธรรมฝ่ายอกุศล แต่อย่างไรก็ตาม (๓) “พระ–สมณะ” [พุทธบริษัท ๔: ภิกษุ–ภิกษุณี–อุบาสก–อุบาสิกา] ย่อมเป็นธรรมฝ่ายกุศลและอภัยกฤต ด้วย เรื่องนี้ เป็นฝ่ายสมณะที่ต้องชี้แจงให้ญาติโยมเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง [สัมมาทิฐิ] ไม่ใช่ปล่อยให้ไปตามกระแสโลกีย์ กลัวชาวบ้านไม่ไต่บาตร สิ่งนี้ได้เวลาพิสูจน์ว่า “ทำดีต้องได้ดี” อย่างล้นถ้ามีปัญญาดีแล้ว เป็นการพิสูจน์ข้อ ศีลบริสุทธ์ ทำให้ถึงพร้อมโภคทรัพย์อย่างแน่นอน สมณะผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแม้จะอยู่หลังเขาในป่าลึก ย่อมไม่ขาดศรัทธาจากสัตบุรุษที่จะโหมทนาบุญด้วยเสมอ

ด้วยเหตุนี้ “ปัญญาในสมาธิกับปัญญาในวิปัสสนา” นั้น ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดวิจารณ์ญาณกลั่นกรองเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิต โดยแยกออกเป็น (๑) “ทำไมเป็นกุศลธรรม” (๒) “ทำไมเป็นอกุศลธรรม” และ (๓) “แล้วทำไมไม่เป็นอภัยกฤตธรรมดีกว่า” คือ ให้เลือกข้อนี้ มิฉะนั้น ก็ไม่เกิด “ปัญญาในสมาธิกับปัญญาใน

วิปัสสนา” ข้างต้นนั้น นั่นคือ เมื่อเกิดปัญญาเห็นธรรมใน ๒ อย่าง ได้ดีแล้ว ย่อมเกิดเห็นธรรม ๓ อย่าง ตามลำดับในการรู้เห็น [ญาณทัสสนะ–ปฏิบัติสมุพบาท] เพราะบุคคลนั้น ได้ถึงพร้อมด้วยปัญญาเห็นธรรม ทั้งหลาย [ธรรมจักร] จึงรู้เห็นด้วยญาณใน “ภูมิ ๔” ได้เช่นกัน นั่นคือ “ธรรม ๓: กุศลธรรม–อกุศลธรรม–อัปยาคธรรม” ทำให้เกิดปัญญารู้เห็นอย่างคมชัด [อภิญา] ได้แก่ “กามาวจรธรรม–รูปาวจรธรรม–อรูปาจรธรรม–โลกุตตรธรรม [ได้แก่ (๑) อริยมรรค ๔: โสคาปัตติมรรค–สกทาคามิมรรค–อนาคามิมรรค–อรหัตตมรรค (๒) อริยมผล ๔: โสคาปัตติผล–สกทาคามิผล–อนาคามิผล–อรหัตตผล (๓) อาสวัชยญาณ ๑: ตริสฺสูด้วยอาสวัชยญาณมีอาการ ๖๔ ที่เรียกว่า “สัมโพธิญาณ” (๔) นิพพาน ๒: สอุปาทิเสสนิพพาน–อนุปาทิเสสนิพพาน]” โดยธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ต้องสัมปยุตต์ด้วย “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” ได้แก่ สติปัญฐาน ๔–สัมมัมปธาน ๔–อิทธิบาท ๔–อินทรี ๕–พละ ๕–โพชฌงค์ ๗–อริยมรรคมืองค์ ๘ เพราะฉะนั้น ความรู้ความเห็นในธรรมทั้งหลายโดยแยกเป็น “ธรรม ๒” [ดิษฐ์–บาปบุญ–นามรูป = ชั้น ๕] แล้วจำแนกแยกเป็น “ธรรม ๓” [บุญ–บาป–อานัญชา หรือ กุศล–อกุศล–อัปยาคฤต] ซึ่งในขั้นตอนที่รู้เห็นจาก ๒ กลายเป็น ๓ แล้วเลือก ข้อที่ ๓ [อานัญชา–อัปยาคฤต] นี้ คือ ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดปัญญาในปฏิภาณไหวพริบ [ถ้าเป็นพระอรหันต์หมายถึง “ปฏิภาณปฏิสัมภิทา” ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณไหวพริบรู้เท่าทันการ] ได้แก่ ความคิดต่อ ยอด ๓ ประการ คือ (๑) ความคิดริเริ่ม–Initiativeness (๒) ความคิดสร้างสรรค์–Creativeness และ (๓) ความคิดประยุกต์ดัดแปลง–Applicability ฉะนั้น “ปัญญาที่ต่อยอดจากปัญญาอื่นได้อีก เป็นปัญญาที่เจริญงอกงาม สมบูรณ์บริบูรณ์ ไพบูลย์ยิ่ง” [Omniscience] ในกระบวนการศึกษาทั้งทางคติโลกและคตินิธรรมทั้งหลายนั้น ต้องการปัญญาตัวนี้มากที่สุด ไม่ใช่ “ภาวะสุดปัญญา” [Nescience] นั่นคือ เรียนแล้วโง่ ก็อย่าไปเรียนมันเลย วิปัสสนาแล้วโง่ก็ให้ไปไหนแทนควายดีกว่า อย่างน้อยก็มีข้าวกิน เพราะชาตินี้ไม่รู้จักไปหาพระอริยเจ้า ไปก็ไปขอแต่ห่วย ไม่มีอะไรเป็นสิริมงคลในชีวิต เพราะชอบของลอยๆ ลากลอย บุญหล่นทับ หรือ สัมหล่น อะไรทำนองนั้น [สักวันจะเจอระเบิดหล่นก็เขาได้เหมือนกัน] ความโง่ไม่ปรานีใคร ถ้าบุคคลนั้นขาดสติสัมปชัญญะ หรือดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ไม่ประกอบด้วย “อินทรีสังวร” [สติสังวร] ฉะนั้น อย่างลืมน่า “การเจริญอนุปัสสนา ๓ หรือ การเจริญอนุปัสสนา ๗ เป็นกระบวนการต่อยอดทางปัญญาในพระพุทธศาสนา” ที่บอกว่า ให้มนสิการกรรมฐานบ่อยๆ ทำให้มาก ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ให้เจริญงอกงาม ไพบูลย์ยิ่ง ทั้งนี้แหละคำนี้ ไม่ใช่งานของคนว่างงาน แต่เป็นงานระดับโลกจนถึงจักรวาล เพราะเป็นขั้นตอนที่จะหลุดพ้นจากโลกไปสู่โลกุตตรภูมิ อันมีอาณาเขตปัญญารอบคลุมทั้งมหาจักรวาล การบวชในพระพุทธศาสนา นี้ จึงอย่าคิดว่าเป็นงานจู้ๆ ไร้สาระ คนที่ออกบวชได้ จึงเป็นบุคคลพิเศษในอนาคต เพราะได้ชื่อว่า “บุคคลผู้มีคุณสมบัติที่จะเป็นพระพุทธเจ้า–พุทธภาวะ” บวชแล้วทำตัวไม่ดี ก็เป็นเรื่องช่วยไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องกรรมของสัตว์ผู้ั่นเอง [กัมมัสสกตา] ยมบาลเข้าใจเรื่องนี้ดีมากเลย ถ้าแม้บุคคลนั้นจะไม่เข้าใจตัวเองเลยก็ตาม ไม่รอดแฉ่งงานนี้ ก็สวัสดีชีวิต ตอนจบอวสานสมบูรณ์ ก็อย่าไปคิดว่า “ทำดีก็มันไม่ได้ดี” มีญาติ [คำเศียดสังข์] ว่า “ก็ให้เลิกทำให้เหมาะสมแก่กรรม” [อย่าทำอะไรสังเดช ไม่รู้จึงหวนโอกาสอันควร ไม่ดูตาม้าตาเรือ ให้รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง ไม่ใช่พวกท่องจำผิดจึงหวนว่า “ส–ลือต้องนิมนต์” เขามีแต่ “ฉ–ณร ต้องนิมนต์” แต่ไม่ใช่เกมโกงเช่นคนถ่อยสกุลชอบทำ]

อย่างไรก็ตาม ธรรมตามนิยามในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมหมายถึง “กฎธรรมชาติ” ที่เรียกว่า (๑) “นิยาม ๕” กับ (๒) “ธรรม-สภาวธรรม-ปรมาตตสัจจะ” (๓) “บัญญัติ ๒” และ (๔) “ธรรมนิยาม ๓” ดังนี้

“นิยาม ๕” หมายถึง กำหนดอันแน่นอน-ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ-กฎธรรมชาติ ได้แก่

- (๑) “**อุตุนิยาม**” [Physical Laws] คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
- (๒) “**พีชนิยาม**” [Biological Laws] คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรม เป็นต้น
- (๓) “**จิตตนิยาม**” [Psychic Laws] คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
- (๔) “**กรรมนิยาม**” [Moral Laws] คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ
- (๕) “**ธรรมนิยาม**” [General Laws] คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย

“ธรรม” หมายถึง “สภาวธรรม-ปรมาตต-ปรมาตต-ปรมาตตสัจจะ” [Absolute Truths] อันเป็นความหมายสูงสุดโดยนัยแห่ง “อรรถบัญญัติ” [Terms] ซึ่งความหมายทั้งหมดนี้ จะประมวลรวมลงที่ คำว่า “ขั้น ๕” ที่เป็นทั้ง “สังขตธรรม” และ “อสังขตธรรม” [นิพพาน] ได้แก่

- (๑) “**สภาพตามจริง**” [States] คือ ธรรมดา-ธรรมชาติ-สภาวธรรม-สัจธรรม-ความจริง
- (๒) “**เหตุปัจจัย**” [Conditions] คือ ต้นเหตุ-ปัจจัย-องค์ประกอบ
- (๓) “**สรรพสิ่ง**” [Realities] คือ ปรากฏการณ์-ธรรมารมณ์-สิ่งที่ใจคิด-ความนึกคิด
- (๔) “**คุณธรรม**” [Virtues] คือ ความดี-ความถูกต้อง-ความประพฤติชอบ
- (๕) “**ความรู้**” [Knowledge] คือ เทคโนโลยี-หลักการ-ทฤษฎี-กฎ-ระเบียบ-แบบแผน-ธรรมเนียม
- (๖) “**ค่านิยม**” [Values] คือ ความถูกต้อง-ความยุติธรรม-คุณธรรม-จริยธรรม-ปรัชญา-วิถีชีวิต-หน้าที่
- (๗) “**พระธรรม**” [Doctrines] คือ พระสัจธรรม-พระอนุศาสน์-คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น

“บัญญัติ ๒” หมายถึง การกำหนดเรียกสิ่งที่ถูกกำหนดเรียก การกำหนดตั้งหรือตราไว้ให้เป็นที่รู้จัก ได้แก่

- (๑) “บัญญัติปิยบัญญัติ-อรรถบัญญัติ” คือ บัญญัติในแง่เป็นสิ่งที่อันพึงให้รู้จัก บัญญัติที่เป็นความหมาย บัญญัติ นั่นคือ ความหมายอันพึงกำหนดเรียก ตัวความหมายที่จะพึงถูกตั้งชื่อเรียก
- (๒) “บัญญัติปนบัญญัติ-นามบัญญัติ-ศัพท์บัญญัติ” คือ บัญญัติในแง่เป็นเครื่องให้รู้จัก บัญญัติที่เป็นชื่อ บัญญัติที่เป็นศัพท์ ชื่อที่ตั้งขึ้นใช้เรียก โดยแยกย่อยออกเป็น ๖ อย่าง ดังนี้
 - (๑) “วิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่มีอยู่ เช่น รูป เวทนา สมภา เป็นต้น
 - (๒) “อวิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้อยู่ เช่น ม้า แมว รถ นายแดง เป็นต้น
 - (๓) “วิชขมานนอวิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่ไม่มี ด้วยสิ่งที่มี เช่น คนดี นักฆาน ซึ่งความจริงมีแต่ดี คือ ภาวะที่เป็นกุศล และฆาน แต่คนไม่มี เป็นต้น
 - (๔) “อวิชขมานนวิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่มี ด้วยสิ่งที่ไม่มี เช่น เสียงหญิง ซึ่งความจริงหญิง ไม่มี มีแต่เสียง เป็นต้น
 - (๕) “วิชขมานนวิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่มี ด้วยสิ่งที่มี เช่น จักจุมผัส สโต วิญญาณ เป็นต้น
 - (๖) “อวิชขมานนอวิชขมานบัญญัติ” คือ บัญญัติสิ่งที่ไม่มี ด้วยสิ่งที่ไม่มี เช่น ราชโอรส ลูกเศรษฐี เป็นต้น

“ธรรมเนียม ๓” หมายถึง กำหนดแน่นอนแห่งธรรมดา “กฎธรรมดา” ความจริงที่มีอยู่หรือดำรงอยู่ตามธรรมดาของมัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วทรงนำมาแสดงชี้แจงอธิบายให้คนทั้งหลายได้รู้ตาม โดยเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “ไตรลักษณ์” ที่เรียกว่า “สามัญญลักษณะ” [สากลลักษณะ-Universality] คือ ลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่ในธรรมดา ประกอบด้วย ๓ ลักษณะ คือ (๑) อนิจจตา (๒) ทุกขตา และ (๓) อนัตตตา ได้แก่

- (๑) “สัพเพ สงขารา อนิจจา” คือ **สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง**
- (๒) “สัพเพ สงขารา ทุกขา” คือ **สังขารทั้งปวง คงทนอยู่ไม่ได้**
- (๓) “สัพเพ ธมมา อนตตา” คือ **ธรรมทั้งปวง ไม่เป็นตัวตน**

อย่างไรก็ตาม ให้พิจารณาถึงการจำแนกคำในภาษาอังกฤษโดยแยกตามระดับความเหมือนกับความต่างตามนัยแห่งความหมายใน ๖ กลุ่ม [Thesaurus = อรรถาภิธาน สามารถใช้ได้ ใน Microsoft Word] ซึ่งเป็นการนิยามความหมายที่สื่อสารกันทั้งหมดในภาษานี้ แต่เป็นความหมายตาม “สมมติสังขะ-สมมติบัญญัติ” [Conventional Truths] ไม่ใช่ “ปรมาตตสังขะ” [Absolute Truths] โดยมีกลุ่มคำประมาณ ๑๕,๐๐๐ คำ การจำแนกความหมายนี้ เป็นศาสตร์ทางด้านอรรถศาสตร์ [Semantics] ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีประโยชน์ในการเลือกใช้คำศัพท์ที่หลากหลาย เพื่อสื่อสารกัน และเป็นการขยายหน่วยความคิดให้มากยิ่งขึ้นในบุคคล ดังนี้

CLASS I: ABSTRACT RELATIONS (มิติสัมพันธ์)

- I. EXISTENCE (การดำรงอยู่)
- II. RELATION (ความสัมพันธ์)
- III. QUANTITY (ปริมาณ)
- IV. ORDER (ลำดับ)
- V. NUMBER (จำนวน)
- VI. TIME (กาลเวลา)
- VII. CHANGE (ความเปลี่ยนแปลง)
- VIII. CAUSATION (ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผล)

CLASS II: SPACE (ระยะทาง)

- I. GENERALLY (ลักษณะโดยทั่วไปแห่งระยะช่องว่าง)
- II. DIMENSIONS (มิติ)
- III. FORM (รูปแบบ)
- IV. MOTION (การเคลื่อนไหว)

CLASS III: MATTER (วัตถุ)

- I. GENERALLY (ลักษณะโดยทั่วไปแห่งวัตถุ)
- II. INORGANIC (สารอนินทรีย์)
- III. ORGANIC (สารอินทรีย์)

CLASS IV: INTELLECT (เจ้าปัญญา)

- I. FORMATION OF IDEAS (รูปแบบของความคิด)
- II. COMMUNICATION OF IDEAS (การสื่อสารของความคิด)

CLASS V: VOLITION (เจตนา)

- I. INDIVIDUAL (เจตนาส่วนตัว)
- II. INTERSOCIAL (เจตนาต่อสังคม)

CLASS VI: AFFECTIONS (อารมณ์)

- I. GENERALLY (อารมณ์โดยทั่วไป)
- II. PERSONAL (อารมณ์ส่วนตัว)
- III. SYMPATHETIC (อารมณ์เห็นอกเห็นใจ)
- IV. MORAL (อารมณ์ส่วนคุณธรรม)
- V. RELIGIOUS (อารมณ์เคร่งศาสนา)

Source: “Roget’s Thesaurus of Synonyms and Antonyms” by Peter Mark Roget. 1852.

“**ธรรม ๒**” หมายถึง **สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์** ได้แก่

- (๑) “**รูปธรรม**” [รูปิโน ธมฺมา] คือ สภาวะอันเป็นรูป สิ่งที่มีรูป ได้แก่ รูปชั้นทั้งหมด
- (๒) “**อรูปธรรม**” [อรูปิโน ธมฺมา] คือ สภาวะมิใช่รูป สิ่งที่ไม่มียุข ได้แก่ นามชั้น ๔ และ นิพพาน

“**ธรรม ๒**” หมายถึง **สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์** ได้แก่

- (๑) “**โลกียธรรม**” คือ ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก สภาวะเนื่องในโลก ได้แก่ ชั้น ๕ ที่เป็นสาสวะทั้งหมด
- (๒) “**โลกุตตรธรรม**” คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก สภาวะพ้นโลก ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

“**ธรรม ๒**” หมายถึง **สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์** ได้แก่

- (๑) “**สังขตธรรม**” คือ สิ่งที่ยังปรุงแต่ง คือ ชั้น ๕ ทั้งหมด
- (๒) “**อสังขตธรรม**” คือ สิ่งที่ยังไม่ปรุงแต่ง คือ นิพพาน

“**ธรรม ๒**” หมายถึง **สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์** ได้แก่

- (๑) “**อุปาทินนธรรม**” คือ ธรรมที่ถูกยึด ธรรมที่กรรมอันสัมปยุตด้วยตัณหาและทิฏฐิเข้ายึดครอง ได้แก่ นามชั้น ๔ ที่เป็นวิบาก และ รูปที่เกิดแต่กรรมทั้งหมด
- (๒) “**อนุปาทินนธรรม**” คือ ธรรมที่ไม่ถูกยึด ธรรมที่กรรมอันสัมปยุตด้วยตัณหาและทิฏฐิไม่เข้ายึดครอง ได้แก่ นามชั้น ๔ ส่วนนอกนี้ รูปที่มีใช้เกิดแต่กรรม และ โลกุตตรธรรมทั้งหมด

“**สัจจะ ๒**” หมายถึง **ความจริง** ได้แก่

- (๑) “**สมมติสัจจะ**” คือ ความจริงโดยสมมุติ ความจริงที่ขึ้นต่อการยอมรับของคน ความจริงที่ถือตามความกำหนดหมายตกลงกันไว้ของชาวโลก เช่นว่า คน สัตว์ โຕะ หนังสือ เป็นต้น
- (๒) “**ปรมัตตสัจจะ**” คือ ความจริงโดยปรมัตต์ ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นต่อการยอมรับของคน ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้ เช่นว่า รูป นาม เวทนา จิต เจตสิก เป็นต้น

“**ปรมัตตธรรม ๔**” หมายถึง **สภาวะที่มีอยู่โดยปรมัตต์-สิ่งที่เป็นจริงโดยความหมายสูงสุด** ได้แก่

- (๑) “**จิต**” คือ สภาพที่คิด ภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์
- (๒) “**เจตสิก**” คือ สภาวะที่ประกอบกับจิต คุณสมบัติและอาการของจิต
- (๓) “**รูป**” คือ สภาวะที่เป็นร่าง พร้อมทั้งคุณสมบัติและอาการ
- (๔) “**นิพพาน**” คือ สภาวะที่สิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวง สภาวะที่ปราศจากตัณหา

“**ธรรม ๓**” หมายถึง “**สภาวะ–สิ่ง–ปรากฏการณ์**” [ให้มองโลกเป็นแบบนี้ทุกขณะ] ได้แก่

- (๑) “**กุศลธรรม**” คือ **ธรรมที่เป็นกุศล สภาวะที่ฉลาด ดึงาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อหนุนแก่ชีวิตจิตใจ** ได้แก่ “**กุศลมูล ๓**” ก็คือ “**นามขันธ์ ๕**” ที่สัมปยุตต์ด้วยกุศลมูลนั้นก็คือ “**กายกรรม–วจีกรรม–มโนกรรม**” ที่มีกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน ก็คือ กล่าวสั้นว่า “**กุศลในภูมิ ๕**” [กามาวจรภูมิ–รูปาวจรภูมิ–อรุปาวจรภูมิ–โลกุตตรภูมิ]
- (๒) “**อกุศลธรรม**” คือ **ธรรมที่เป็นอกุศล สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล** ได้แก่ “**อกุศลมูล ๓**” และกิเลสอันมีฐานเดียวกับ “**อกุศลมูล**” นั้น ก็คือ “**นามขันธ์ ๕**” ที่สัมปยุตต์ด้วยอกุศลมูลนั้น ก็คือ “**กายกรรม–วจีกรรม–มโนกรรม**” ที่มีอกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน ก็คือ กล่าวสั้นว่า “**อกุศลจิตตูปบาท ๑๒**” [โลภมูลจิต ๘–โทสมูลจิต ๒–โมหมูลจิต ๒] คือ ความคิดชั่ว จิตอกุศลเกิดขึ้น
- (๓) “**อัพยากตธรรม**” คือ **ธรรมที่เป็นอัพยากต สภาวะที่เป็นกลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล** ได้แก่ “**นามขันธ์ ๕**” ที่เป็นวิบากแห่งกุศลและอกุศล เป็นกามาวจรก็ตาม รูปาวจรก็ตาม อรุปาวจรก็ตาม โลกุตตระก็ตาม อย่างหนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่เป็นกิริยา มิใช่กุศล มิใช่อกุศล มิใช่วิบากแห่งกรรม อย่างหนึ่ง รูปทั้งปวง อย่างหนึ่ง “**อสังขตธาตุ**” คือ “**นิพพาน–วิวิญเฐ–ขันธวินิมุต**” อย่างหนึ่ง กล่าวสั้น คือ (๑) “**วิบากในภูมิ ๕**” [กามาวจรภูมิ– รูปาวจรภูมิ–อรุปาวจรภูมิ–โลกุตตรภูมิ] รวมทั้ง (๒) “**กิริยาอัพยากตในภูมิ ๓**” (๓) “**รูป ๒๘**” และ (๔) **นิพพาน ๒**

“**ธรรม ๔**” หมายถึง **ธรรมทั้งปวงประคามี จัดประเภทตามลักษณะความสัมพันธ์ที่มนุษย์พึงปฏิบัติหรือเกี่ยวข้องเป็น ๔ จำพวก อันสอดคล้องกับ หลักอริยสัจ ๔ และ กิจในอริยสัจ ๔** ได้แก่

- (๑) “**ปริยไถยธรรม**” [ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๑ คือ **ปริยญา**] คือ ธรรมอันพึงกำหนดรู้ สิ่ง ที่ควรรอบรู้ หรือรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ได้แก่ **อุปาทานขันธ์ ๕** กล่าวคือ ทุกข์และสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในจำพวกที่เป็นปัญหาหรือเป็นที่ตั้งแห่งปัญหา
- (๒) “**ปหาตัพพธรรม**” [ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๒ คือ **ปหานะ**] คือ ธรรมอันพึงละ สิ่งที่ต้องแก้ไขกำจัดทำให้หมดไป ว่าโดยต้นตอรากเหง้า ได้แก่ **อวิชชา** และ **ภวตัณหา** กล่าวคือ ธรรมจำพวกสมุทัยที่ก่อให้เกิดปัญหาเป็นสาเหตุของทุกข์ หรือ พุตธีกอย่างหนึ่งว่า **อกุศลทั้งปวง**
- (๓) “**สังคิกัตัพพธรรม**” [ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๓ คือ **สังคิกิริยา**] คือ ธรรมอันพึงประจักษ์แจ้ง สิ่ง ที่ควรได้ควรถึงหรือควรบรรลู่ ได้แก่ **วิชชา** และ **วิมุตติ** เมื่อกล่าวโดยรวมขอดคือ **นิโรธ** หรือ **นิพพาน** หมายถึง ธรรมจำพวกที่เป็นจุดหมาย หรือ เป็นที่ดับหายสิ้นไปแห่งทุกข์หรือปัญหา
- (๔) “**ภาเวตัพพธรรม**” [ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๔ คือ **ภาวนา**] คือ ธรรมอันพึงเจริญ หรือ พึงปฏิบัติบำเพ็ญ สิ่งที่จะต้องปฏิบัติหรือลงมือทำ ได้แก่ ธรรมที่เป็นมรรค โดยเฉพาะ **สมณะ** และ **วิปัสสนา** กล่าวคือ ประดาธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติหรือเป็นวิธีการที่จะทำหรือดำเนินการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายแห่งการสลายทุกข์หรือดับปัญหา

อนึ่ง ให้สังเกตว่า การนิยามความหมายของ คำว่า “ธรรม” เริ่มจาก ๒ นัย เป็น ๓ นัย และ ๔ นัย ตามลำดับ แม้มีจำนวนนัยเท่ากัน แต่ก็ยังมีความหลายแยกต่างกันอย่างออกไปอีก ส่วน “ธรรม ๔” นั้น หมายถึง “กิจใน อริยสัจ ๔: ปริยญา-ปหานะ-สังขลิกิริยา-ภาวนา” โดยเฉพาะ แต่ คำว่า “ธรรม” ตามนิยามจริงๆ นั้น แยกย่อยออกเป็น ๗ กลุ่มย่อย [นัย] นั้น เป็นรายละเอียดของคำว่า “ธรรม-Dhamma” หมายถึง “สภาวะ-States สิ่ง-Things ปรากฏการณ์-Phenomena ความคิด-Ideas” ตามนัยของพระพุทธศาสนา ดังนี้

- (๑) “สภาพตามจริง” [States] คือ ธรรมดา-ธรรมชาติ-สภาวะธรรม-สังขธรรม-ความจริง
- (๒) “เหตุปัจจัย” [Conditions] คือ ต้นเหตุ-ปัจจัย-องค์ประกอบ
- (๓) “สรรพสิ่ง” [Realities] คือ ปรากฏการณ์-ธรรมารมณ์-สิ่งที่ใจคิด-ความนึกคิด
- (๔) “คุณธรรม” [Virtues] คือ ความดี-ความถูกต้อง-ความประพฤติชอบ
- (๕) “ความรู้” [Knowledge] คือ เทคโนโลยี-หลักการ-ทฤษฎี-กฎ-ระเบียบ-แบบแผน-ธรรมเนียม
- (๖) “ค่านิยม” [Values] คือ ความถูกต้อง-ความยุติธรรม-คุณธรรม-จริยธรรม-ปรัชญา-วิถีชีวิต-หน้าที่
- (๗) “พระธรรม” [Doctrines] คือ พระสัจตสุตตัน-พระอนุสสุตตัน-คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น

ฉะนั้น กลุ่มความหมายจะแตกต่างจาก การจัดกลุ่มความหมายในหนังสืออรรถาภิธาน “Roget’s Thesaurus of Synonyms and Antonyms” [1852] by Peter Mark Roget (1779–1869), British Physician, Natural Theologian and Lexicographer. [ชาวอังกฤษ: นักฟิสิกส์ นักเทววิทยาธรรมชาติ ผู้เขียนหรือรวบรวมพจนานุกรม] เพราะฉะนั้น จึงกำหนดความหมายหมวดคำออกเป็น ๖ กลุ่ม ได้แก่ “**มิตีสัมพันธ์-ระยะทาง-วัตถุ-ชาวปัญญา-เจตนา-อารมณ์**” ข้อพึงสังเกต คือ Peter Mark Roget เป็นปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ จึงสามารถกำหนดความหมายและกลุ่มคำเพื่อบรรยายสภาวะหรือปรากฏการตามธรรมชาติ เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนิยามศัพท์ที่เป็น “**ปรหมัตตสัจจะ**” ที่เกิดในภูมิของ “**ภาวนามยปัญญา**” แล้วอธิบายหรือบรรยายธรรมเป็น “**สมมตีสัจจะ**” คือ “**ภาษาทางโลก**” [บาลีสันสกฤต-Pali and Sanskrit = Prakrit Language] ในสมัยแรกๆ นั้น “**การถ่ายทอดองค์ความรู้**” [Knowledge Transfer] ด้วยวิธี “**มุขปาฐะ**” [Utterances] หมายถึง “**บอกด้วยปาก**” การว่าปากเปล่า หมายถึง *การสวด-สาธยาย-บอกกล่าว-เล่าเรียน* สืบทอดกันมาด้วย “**ปากต่อปากโดยตรง**” ไม่ใช่ตัวหนังสือ ซึ่งเป็นวิธีครั้งโบราณ ในการรักษาคัมภีร์ให้เที่ยงตรงแม่นยำ เช่น มีการกำกับกำกับ ทบทวน และสอบทานกันต่อหน้าได้เต็มที่ เมื่อยังไม่มีแม่แบบที่จะพิมพ์ข้อความออกมาให้ตรงกันแน่นอนทั้งหมด และถือว่าการคัดลอกเป็นวิธีสืบทอดข้อความที่ไม่อาจไว้วางใจ เช่น ในมหาวงศ์ (๑/๒๕๐๑/๒๓๕) ว่า “**ภิกษุทั้งหลายผู้มีความรู้ความคิดกว้างขวาง ในกาลก่อน นำพระบาลีแห่งพระไตรปิฎก และเมื่อรรถถาแห่งพระไตรปิฎกนั้นมา โดยมุขปาฐะ**” เพราะฉะนั้น คำศัพท์ หรือ ศัพท์บัญญัติทางพุทธศาสนา [Technical Terminology of Buddhism] จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ชาวพุทธต้องศึกษาและทำความเข้าใจอย่างถูกต้อง เช่น “**Concise Pali-English Dictionary**” by Aggamahapandita, A.P. Buddhadatta Mahathera หรือ “**Buddhist Dictionary: Manual of Buddhist Terms & Doctrines**” by Ven. Nyanatiloka

สำหรับพจนานุกรมฉบับภาษาไทย-ภาษาบาลี-ภาษาอังกฤษ ได้แก่ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม” โดย พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต] และฉบับภาษาไทย “พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์” โดย พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต] ผู้ปฏิบัติสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ต่างๆ ได้ เพื่อจะสะดวกในการใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง ให้สมกับคำว่า “พาหุสัจจะ ๕: พังมาก-จำได้มาก-คล่องปาก-เจือใจ-จบได้ด้วยทฤษฎี” คือ ความเป็นผู้คงแก่เรียน เพื่อจะเป็น “ผู้รู้แห่งพุทธะ” ก็อย่าลืมว่า “ปัญญา” [Wisdom] เป็น “อริยทรัพย์ ๗: ศรัทธา-ศีล-หิริ-โอตตปเป-พาหุสัจจะ-จาคะ-ปัญญา” อีกข้อหนึ่ง ที่สะสมไว้ในจิตของผู้นั้นได้ตลอดไป ใช้ได้ไม่มีวันหมด การสร้างสมปัญญาจึงเป็นเรื่องที่พระอริยเจ้าต่างสรรเสริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ภาวนามยปัญญา” [Mental-Development Wisdom] ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาบกพร่องในข้อ “พาหุสัจจะ-ปัญญา” ไป ก็หมดสิทธิ์บรรลุโลกุตระธรรมได้ เพราะเป็นผู้ด้อยปัญญา ไม่สามารถสำเร็จประโยชน์ได้สูงสุดในธรรม เพราะไม่สามารถเข้าปัญญาแตกฉานได้จริง ที่เรียกว่า “ปฏิสัมมิตา ๔-จตุปฏิสัมมิตาญาณ” [อริยสัจ ๔ และ กิจในอริยสัจ ๔] ดังนี้

“ปฏิสัมมิตา ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

- (๑) “**อิตถปฏิสัมมิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในอรรถ** ปรินิพพานในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันไปได้จนถ่วงรู้ถึง “ผล-ผลวิบาก” ในกาลทั้ง ๓ = กำหนดครุ์ทุกขสัจ หรือ ปริญาในกิจแห่งทุกข์
- (๒) “**ธัมมปฏิสัมมิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในธรรม** ปรินิพพานในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ คือ “เหตุ-สาเหตุ-เหตุปัจจัย” ในกาลทั้ง ๓ = กำหนดครุ์สมุทัยสัจ หรือ ปหานะในกิจแห่งสมุทัย
- (๓) “**นิรุตติปฏิสัมมิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ** ปรินิพพานในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ = กำหนดครุ์นิโรธสัจ หรือ สัจฉิกิริยาในกิจแห่งนิโรธ
- (๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมมิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ** ปรินิพพานในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้ สบเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ = กำหนดครุ์มรรคสัจ หรือ ภาวนาในกิจแห่งมรรค

ดังนั้น คุณสมบัติของผู้ศึกษาเล่าเรียนมากนั้น เป็นเรื่องสำคัญของคนยุคสมัยใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ผู้ด้อยการศึกษาจึงเป็นผู้เสียโอกาสทุกอย่างไป เพราะความรู้จริงทั้งทางโลกและทางธรรม นั้นคือ ย่อมเข้าไม่ถึง “ภาวะการเป็นผู้รู้แจ้งโลก” ได้ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ความสามารถในการนิยามความหมายเป็น “คำสามัญ-คำศัพท์ทั่วไป-ศัพท์บัญญัติทางพุทธศาสนา” จึงเปรียบเสมือนคลังสมองแห่งปัญญาส่วนบุคคล ที่จะทำความเข้าใจโลกได้อย่างกว้างขวางในทุกแง่มุมทั้ง ๓ ด้าน นั่นเอง ได้แก่ (๑) พระพุทธศาสนา-Buddhism (๒) ปรัชญา-Philosophy และ (๓) วิทยาศาสตร์-Science [อย่างน้อยรู้เข้าใจในสาขาที่ตนศึกษาเรียนรู้ ก็ให้รู้จริงๆ] ฉะนั้น จำนวนคำศัพท์ที่รู้ในศาสตร์ทั้ง ๓ ด้าน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะบอกระดับโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์ที่เข้าใจถูกต้องกับโลกและธรรมชาติ ทำให้เกิดสันติสุขในชีวิต ไม่เลือกอยู่ในสภาวะที่เดือดร้อนเป็นทุกข์กายและทุกข์ใจ มีจิตที่เป็นกลางในอารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต เพราะรู้เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง [ยกา ปชานํ = ยถาภูตญาณทัสสนะ] ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้น ต้องสามารถรู้ได้อย่างเท่าทัน [ทมกะ-ผู้รู้เท่าทันกิเลสทั้งหลาย: Damaka = Tamer-Controller-Trainer] หรือพิจารณาเทียบเคียงกับ คำว่า “สัญญาณะ” หมายถึง การยับยั้ง การงดเว้น [จากบาป หรือจากการเบียดเบียน] การบังคับควบคุมตน [ตามคติพราหมณ์ต้องประกอบด้วย ๔ อย่าง ได้แก่ “ตบะ-พรหมจรรย์-สัญญาณะ-ทมะ”] เปรียบเทียบกับ “พรหมจารี-ผู้ประพฤติพรหมจรรย์” ตามคติพุทธ ได้แก่ “ทาน ๑ อหิงสา ๑ สัญญาณะ ๑ ทมะ ๑ มาตาปิตุภูฏาน-การบำรุงมารดาและบิดา ๑ เป็นข้อที่สัตบุรุษทั้งหลายตั้งขึ้นไว้ ข้อเหล่านั้นเป็นฐานะแห่งสัตบุรุษผู้สงบระงับเป็นพรหมจารี ซึ่งเป็นฐานะที่บัณฑิตพึงเสพ บัณฑิต-ผู้เสพฐานะเหล่านั้น เป็นอริยะ ถึงพร้อมด้วยความเห็น ย่อมไปสู่โลกอันเกษม” (พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ดิกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 201) หรือประกอบด้วย “ทาน-ศีล-สัญญาณะ-ทมะ”] โดยทั่วไป ท่านอธิบายว่า “สัญญาณะ” ได้แก่ “ศีล” [ศีลวัตรนั้นเป็นมูลรากของตบะนั้น คำว่า “ตบะ” คือ ความทรงเดชเผากิเลสตัณหา ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ ความเพียรเครื่องเผาผลาญกิเลส การบำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดกิเลส พิธีข่มกิเลสโดยการทรมานตัวของนักบวชบางพวกในสมัยพุทธกาล คำว่า “ตปสุติโน” คือ ผู้บำเพ็ญตบะ ๕ อย่าง ได้แก่ อาบแดด ๑ อาบน้ำค้าง ๑ เป็นคนเปลือย ๑ ไม่มีได้ผิงไฟ ๑ อยู่คนเดียวในป่า ๑ รวมทั้ง นวัคคูลีวัตร คือ ข้อปฏิบัติดุจค้ำควาย ยืนด้วยเท้าข้างเดียว นอนที่เป็นหนาม ไหว้พระอาทิตย์ บูชายัญ เป็นต้น] คำว่า “สัญญาณะ” บางทีแปลว่า “สำรวม” เหมือนอย่าง “สังวร” เพื่อความเข้าใจชัดเจนในเบื้องต้น พึงเทียบความหมายระหว่างข้อธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) “สังวร” เน้นความระวังในการรับเข้า คือ ปิดกั้นสิ่งเสียหายที่จะเข้ามาจากภายนอก (๒) “สัญญาณะ” ควบคุมตนในการแสดงออก มิให้เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน เป็นต้น และ (๓) “ทมะ” ฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงตน ข่มกำจัดส่วนร้ายและเสริมส่วนที่ดีงามให้ยิ่งขึ้นไป อนึ่ง เพื่อให้เข้าใจอย่างละเอียด เกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะของเหล่านักบวชนอกพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นว่า “รังเกียจบาปด้วยตบะ” และเพื่อให้เข้าใจบางอย่างของ “ดาบส-ฤๅษี-ปริพาชก-ขฤๅล” สมัยพุทธกาล ว่ามีข้อประพฤติปฏิบัติต่างกันอย่างไร รวมทั้งเพื่อให้พิจารณาให้เห็น “ธรรม” ตามนัยของนักบวชนอกพระพุทธศาสนาด้วย จะได้ไม่หลงทางระหว่าง “ธรรม” ในพระพุทธศาสนากับลัทธินอกพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ดังนี้

กล่าวว่าการรังเกียจบาปด้วยตะ

(พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 62-64 FILE 15)

[๒๑] ครั้งนั้น “นิโครทปริพาชก” เตือนปริพาชกเหล่านั้นให้สงบเสีย แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์กล่าวการเกลียดบาปด้วยตะ แนบแน่นการเกลียดบาปด้วยตะอยู่ การเกลียดบาปด้วยตะ อย่างไรบริบูรณ์ อย่างไรไม่บริบูรณ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า: “นิโครท” บุคคลผู้มีตะในโลกนี้ เป็นคนเปลือย ไร้มารยาทเลียมือ เขาเชิญให้รับภิกษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดรับภิกษา ก็ไม่หยุด ไม่ยินดีภิกษาที่เขานำมาไว้ก่อน ไม่ยินดีภิกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีการเชื่อเชิญ เขาไม่รับภิกษาจากปากหม้อ ไม่รับภิกษาจากปากภาชนะ ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมธรณีประตูนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมครกนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมสากนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมท่อนไม้นำมา ไม่รับภิกษาของตน ๒ คนที่กำลังบริโภคนอยู่ ไม่รับภิกษาของหญิงมีครรภ์ ไม่รับภิกษาของหญิงผู้กำลังให้ลูกคืบนม ไม่รับภิกษาของหญิงที่คลอดเคลือบรุขอยู่ ไม่รับภิกษาที่เขาประกาศให้รู้ ไม่รับภิกษาในที่มึนขบปรากฏ ไม่รับภิกษาในที่มืดมิดวันใดต่อมเป็นกลุ่มๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำส้ม เขาอยู่เรือนหลังเดียว มีคำข้าวคำเดียว หรืออยู่เรือนสองหลัง มีคำข้าวสองคำ หรืออยู่เรือนเจ็ดหลัง มีคำข้าวเจ็ดคำ เขียวยาอัตรภาพด้วยภิกษาในภาชนะใบเดียวบ้าง สองใบบ้าง เจ็ดใบบ้าง กินอาหารที่เก็บไว้วันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง เจ็ดวันบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวยในการบริโภคอาหารที่เวียนมาจนถึง ที่เก็บไว้ถึงเดือน ด้วยประการฉะนี้

เขาเป็นผู้มีผักคองเป็นภักษาบ้าง มีข้าวฟางเป็นภักษาบ้าง มีลูกเดือยเป็นภักษาบ้าง มีดอกข้าวเป็นภักษาบ้าง มีของจืดเป็นภักษาบ้าง มีราเป็นภักษาบ้าง มีข้าวตังเป็นภักษาบ้าง มีกำยานเป็นภักษาบ้าง มีหญ้าเป็นภักษาบ้าง มีโคมัยเป็นภักษาบ้าง มีเงาะและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่น เขียวยาอัตรภาพ

เขาทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนั่งเสื่อบ้าง หนั่งเสื่อทั้งเล็บบ้าง ผ้าคากรองบ้าง ผ้าเปลือกปอกรองบ้าง ผ้าผลไม้กรองบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยผมนคนบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำด้วยขนปีกนกเค้าบ้าง เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือ ประกอบความชวนชวยในการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ขึ้นคือห้ามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโห่ง คือประกอบความเพียรในการกระโห่งบ้าง เป็นผู้นอนบนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง สำเร็จการนอนบนแผ่นกระดานบ้าง สำเร็จการนอนบนเนินดินบ้าง เป็นผู้นอนตะแคงข้างเดียวบ้าง เป็นผู้หมักหมมด้วยธุลีบ้าง เป็นผู้ชุกกลางแจ้งบ้าง เป็นผู้นั่งบนอาสนะตามที่ลาดไว้บ้าง เป็นผู้บริโภคคูด คือ ประกอบการชวนชวยในการบริโภคคูดบ้าง เป็นผู้ห้ามน้ำเย็น คือ ชวนชวยในการห้ามน้ำเย็นบ้าง เป็นผู้อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง คือ ประกอบการชวนชวยในการลงน้ำบ้าง

“นิโครธะ” ท่านจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ “การเกลียดบาปด้วยตบะ” เป็นการเกลียด
บริบูรณ์ หรือไม่บริบูรณ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า: ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ “การเกลียดบาปด้วยตบะ” เป็นการ
เกลียดบริบูรณ์ ไม่ใช่ไม่บริบูรณ์อย่างแน่แท้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า: “นิโครธะ” เรากล่าวอุปกิเลสมากอย่างไรใน “การเกลียดบาปด้วยตบะ” แม้ที่
บริบูรณ์แล้ว อย่างนี้แล

จบ กล่าวว่าการรังเกียจบาปด้วยตบะ -----

อย่างไรก็ตาม “ธรรม” [ความเชื่อ-แนวคิด-ความเห็น] ตายนัยของนักบวชนอกพระพุทธศาสนานั้น ข้อ
ประพจน์ปฏิบัติ “พรต-วัตร” [ศีลพหุปรามาส: ข้อ ๓ ในสังโยชน์ ๑๐ เป็นกิเลสอย่างหยาบที่ต้องละในโศดา
ปัตติมรรค] อาจดี ตรงกับนัยทางพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ใช่ทางปฏิบัติใน “มัชฌิมาปฏิปทา” ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่
ควรเข้าใจผิด ไม่เข้าใจผิดทางหรือผิดมุม อาจทำให้เกิดอาการฟุ้งซ่าน สำคัญผิดในธรรมทั้งสองฝ่ายได้ ความคิด
แบบหมาแข่งตลาดสี่มุมเมืองรังสิต รวมทั้งตลาดไทคลองหลวง ด้วยนั้น ใช่ไม่ได้ในเรื่องนี้ โดยเฉพาะ บาง
คนตีความเหมาว่า “อุชิ” [ผู้บำเพ็ญตบะและพรตวัตรเพื่อดับราคะกิเลส หรือผู้ทรงศีล] คือ “พระโพธิสัตว์”
[ผู้สร้างสมบุญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต] ข้อนี้ไม่มีไม้บรรทัดจะใช้วัดได้ เพราะต่างฝ่ายต่างไม่
เกี่ยวข้องกัน เป็นคนละนิกายลัทธิ การคิดมั่วๆ นั้น ได้ดีได้ยาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีคุณค่าในตัวตนของตน
อยู่ที่ว่าพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพาให้พ้นจากกิเลสและทุกข์ได้จริง ไม่ได้มาพูดเล่น เพราะ
เราไม่ใช่เพื่อนกัน ให้กำหนดจิตไว้เป็นเรื่องจริงจังมาก เพราะการเข้าใจผิดๆ ทำให้จิตคิดคลาดเคลื่อนจาก
ความเป็นจริงโดยวิปริตวิปลาสนได้เช่นกัน แทนที่ที่บ้านจะเป็นแค่ห้องพระอาจต้องขยายกิจการเป็นห้องพระ
หรือศาลาพระถ้ำรายมาๆ แต่ไร้สติปัญญาที่คิดในทางที่ถูกต้องตามพระตถาคตเจ้าสั่งสอนให้ได้ดี คือ ได้ทั้ง
ธรรม และได้ทำแต่ในสิ่งดีๆ เป็นกุศลผลบุญของตน ไม่ใช่ของคนอื่น ไม่ใช่ของคนอื่นที่อยู่หรือตายไปแล้ว
เพราะฉะนั้น คำว่า “ธรรม” ในกลุ่มผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ “ตบะ” ย่อมแตกต่างจาก คำว่า “ศีล” ในพระพุทธศาสนา
อย่างแน่นอน ส่วน “ธรรม” ตามนัยแห่งการตรัสรู้หรืออริมรรคนั้น ก็ยิ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่มี
ใครใช้ศัพท์ว่า “บำเพ็ญอริยตบะ” มีแต่คำว่า “อริยมรรค ๘-อริยผล ๘” หรือ “โลกุตตรธรรม-โลกุตตรภูมิ”
ที่กล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า พระธรรมของพระศาสดาเข้าถึงไม่ได้เลย สูงมากเกินที่ไฝหา ก็ให้นึกถึงคำ
ที่กล่าวว่า: “น้ำซึมบ่อทราย” ก็แล้วกัน หรือสำนวนอีสาน: “มีน้อยกินตามน้อย-มีหลายกินตามหลาย” [กิน
ตามอัธภาพของตน สร้างสมพอกพูนบุญบารมีไปเรื่อย ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบทันทีทันควัน: Abruptly]
คือ เป็นการเปลี่ยนภพภูมิแบบผู้ตีมาโนชญ์งามหลายแท้ ไม่ตะกละตะกลาม ไม่มุ่มมามละโมบเห็นแก่ได้ไม่
ควร หรือไม่เมามันขาดสติ แต่มีขึ้นตอนอย่างมีระเบียบและโปร่งใส

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมที่ขาดสติปัญญาในการใช้เหตุผลไตร่ตรอง แล้วจะไปเกิด “ปัญญาเห็นธรรม” ได้นั้น จึงเป็นเรื่องยาก เพราะเป็นเรื่อง “กระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งความคิดในทฤษฎี” ไม่ใช่ความคิดเลื่อนลอยไปตามลม หรือไม่มีหลักการที่เป็น “ตรรกวิทยา” [Logics] คือ “**ปัจจุสมุปบาท**” และ “**วิธีทางวิทยาศาสตร์**” [Scientific Methods] แต่เป็นการปฏิบัติที่ประกอบด้วยขั้นตอนอย่างมีระเบียบแบบแผน ตามคำสอนของพระศาสดาอันเป็นแก่นแท้ของพระศาสนาอย่างแท้จริง ได้แก่ (๑) **อนุப்புพปลีกขา: อธิศีลสิกขา-อธิจิตตสิกขา-อธิปัญญาสิกขา** (๒) **อนุப்புพพกิริยา: ชุตตังคัฏฐกรรม ๑๓** (๓) **อนุப்புพพปฏิปทา: อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗** หรือ (๔) “**อริยสังข์ ๔-กิจในอริยสังข์ ๔**” [ระเบียบวิธีวิจัย] นั่นคือ ถ้าประพฤติปฏิบัติตามนี้ ย่อมสามารถบรรลุ “**ธรรมวิเศษ**” [อริยมรรค-อริยมรรค ๔] ในพระศาสนา นี้ได้จริง อนึ่ง ถ้าบุคคลนั้น ไม่สามารถเกิด “**ปัญญาเห็นธรรมทั้งหลาย**” ได้ ก็ย่อมไม่สามารถถึง “**ปัญญาตรัสรู้**” ได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น ก็ควรเข้าถึง “**ธรรมทั้งหลายที่พึงควรรู้**” ดังนี้

สังฆิกัตถัพพนิเทศ

(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 391-395 FILE 68)

[๗๗] ปัญญาเครื่องทรงจำธรรมที่ได้สดับมาแล้ว คือ เครื่องรู้ชัดซึ่งธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า **ธรรมเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง** ซึ่ง “**สังฆิกรณะ-สังฆิกิริยา**” หมายถึง การทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน นั่นคือ **บรรลุนิพพาน** ชื่อว่า “**สุตมยญาณ**” อย่างไร ในอันดับต่อไปนี้ พระสารีบุตรกล่าววิสัยนา “**เอกุตตรธรรม**” มี ๑๐ ข้อ ด้วยการทำให้แจ้งถึงการได้เฉพาะ ดังนี้

- “**ธรรม ๑**” ควรทำให้แจ้ง คือ **เจโตวิมุตติ ๑** อันไม่กำเริบ คือ ความพ้นแห่งใจ ได้แก่ อรหัตผลวิมุตติ นอกจากนี้ ยังหมายถึง เมตตาคเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ อุเบกขาเจโตวิมุตติ
- “**ธรรม ๒**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิชา ๑** คือ วิชา ๓ ได้แก่ บุปเพณิวาसानุสติญาณ จตุปปาตญาณ อาสวักขญาณ **วิมุตติ ๑** คือ พ้นจากปฏิกิริยาธรรมทั้งหลาย [นิวรรณ์ ๕ วิตก ๖ วิจาร ๖ เป็นต้น] และน้อมไปในอารมณ์ ได้แก่ วิมุตติ ๒ คือ การน้อมจิตไป-จิตตสูส จ อธิมุตติ ๑ และ นิพพาน ๑
- “**ธรรม ๓**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิชา ๓** คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ได้แก่ บุปเพณิวาसानุสติญาณ ๑ จตุปปาตญาณ ๑ อาสวักขญาณ ๑
- “**ธรรม ๔**” ควรทำให้แจ้ง คือ **สามัญญผล ๔** คือ ความเป็นสมณะ ได้แก่ โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามิผล ๑ อนาคามิผล ๑ อรหัตผล ๑
- “**ธรรม ๕**” ควรทำให้แจ้ง คือ **ธรรมชั้น ๕** ได้แก่ สิลชั้น ๑ สมาธิชั้น ๑ ปัญญาชั้น ๑ วิมุตติชั้น ๑ วิมุตติญาณทัสนชั้น ๑
- “**ธรรม ๖**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อภิญา ๖** คือ ญาณอันยิ่ง ได้แก่ อทิวิชญาณ ๑ ทิพโสตราตญาณ ๑ บุปเพณิวาसानุสติญาณ ๑ เจโตปริยญาณ ๑ ทิพจักขุญาณ ๑ อาสวักขญาณ ๑

“**ธรรม ๙**” ควรทำให้แจ้ง คือ **กำลังของพระชีนาสพ ๙** ได้แก่ ปัญญาเห็นสังขารไม่เที่ยง ๑ ปัญญาเห็น
ความเป็นหลุมถ่านเพลิง ๑ เนกขัมมะ วิเวก ๓ สติปัญญา ๔ อินทรีย์ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมี
องค์ ๘

“**ธรรม ๙**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิโมกข์ ๙** ได้แก่ ภิกษุมีรูปข่อมเห็นรูป นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๑ ภิกษุมี
ความสำคัญในรูปภายใน ข่อมเห็นรูปภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๒ ภิกษุน้อมใจไปว่า นี่งาม
เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๓ ภิกษุเข้าถึง **อากาสนัญญาตนะ** ว่า **อนนโต อากาโส** – อากาศไม่มีที่สุดอยู่
เพราะล่องรูปสัญญาโดยประการทั้งปวงดับปฏิขสัญญา ไม่ใส่ใจถึงนาคตสัญญา นี่เป็นวิโมกข์
ข้อที่ ๔ ภิกษุเข้าถึง **วิญญาณัญญาตนะ** ว่า **อนนตํ วิญญาณํ** – วิญญาณไม่มีที่สุดอยู่ เพราะล่อง **อา**
กาศานัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๕ ภิกษุเข้าถึง **อากิญจัญญาตนะ** ว่า
นตฺถิ กิญฺจิ – อะไรๆ ไม่มีอยู่ เพราะล่อง **วิญญาณัญญาตนะ** โดยประการทั้งปวง เป็นวิโมกข์ข้อที่
๖ ภิกษุเข้าถึง **เนวสัญญานาสัญญาตนะ** อยู่ เพราะล่อง **อากิญจัญญาตนะ** โดยประการทั้งปวง
นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๗ ภิกษุเข้าถึง **สัญญาเวทิตินิโรธ** อยู่ เพราะล่อง **เนวสัญญานาสัญญาตนะ**
โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๘

“**ธรรม ๙**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อนุปพพนิโรธ ๙** หรือ นิโรธ ๙ ได้แก่ กามสัญญาของผู้เข้าปฐมฌาน ข่อม
ดับไป ๑ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้าถึงทุติยฌาน ข่อมดับไป ๑ ปีติของผู้เข้าถึงคตติยฌาน ข่อมดับไป ๑
ลมอัสสาสะปีตสาสะของผู้เข้าถึงจตุตถฌาน ข่อมดับไป ๑ รูปสัญญาของผู้เข้าถึงอากาสนัญ
ญาตนะ ข่อมดับไป ๑ อากาสนัญญาตนสัญญาของผู้เข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ ข่อมดับไป ๑
วิญญาณัญญาตนสัญญาของผู้เข้าถึงอากิญจัญญาตนะ ข่อมดับไป ๑ อากิญจัญญาตนสัญญา
ของผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนะ ข่อมดับไป ๑ สัญญาและเวทนาของผู้เข้าถึงสัญญาเวทิต
นิโรธ ข่อมดับไป ๑

“**ธรรม ๑๐**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อเสกขธรรม ๑๐** ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑
สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ สัมมาญาณะ ๑
สัมมาวิมุตติ ๑

[๗๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงควรทำให้แจ้ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลายก็สิ่งทั้งปวงควรทำให้แจ้ง คือ อะไร

(๑) จักขุ รูป จักขุวิญญาณ **จักขุสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **จักขุสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๒) หู เสียง โสตวิญญาณ **โสตสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **โสตสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๓) จมูก กลิ่น ฆานวิญญาณ **ฆานสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **ฆานสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๔) ลิ้น รส ชิวหาวิญญาณ **ชิวหาสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **ชิวหาสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๕) กาย โภกฐัพพะ กายวิญญาณ **กายสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะ **กายสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๖) ใจ ธรรมารมณฺ์ มโนวิญญาณ **มโนสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะ **มโนสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

พระโยคาวจรเมื่อพิจารณาเห็น **รูป** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์ [ตั้งแต่ข้อนี้เป็นต้นไป คือ ความหมายเกี่ยวกับ “**ทุกข์**” แต่การถือมั่นยึดมั่นในธรรมก็ย่อมเป็นทุกข์เช่นกัน เพราะธรรมทั้งหลายไม่มีตัวตน] โดยมีลำดับต่อไปนี้

“**จันท์ ๕**”

เมื่อพิจารณาเห็น **รูป** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **เวทนา** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **สัญญา** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **สังขาร** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **วิญญาณ** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

“อภิถุญญธรรม”

- (๑) “**ขันธ ๕**” ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
- (๒) “**อายตนะภายใน ๖-อินทรี ๖-สพายตนะ**” ได้แก่ จักขุ โสตตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจ
- (๓) “**อายตนะภายนอก ๖-อารมณ ๖**” ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ
- (๔) “**วิญญาณ ๖**” ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโน
วิญญาณ
- (๕) “**ผัสสะ ๖**” ได้แก่ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส
- (๖) “**เวทนา ๖**” ได้แก่ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหา
สัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา
- (๗) “**สัญญา ๖**” ได้แก่ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธรรมสัญญา
- (๘) “**เจตนา ๖**” ได้แก่ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพ
สัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา
- (๙) “**ตัณหา ๖**” ได้แก่ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา
- (๑๐) “**วิตก ๖**” ได้แก่ รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธรรมวิตก
- (๑๑) “**วิจาร์ ๖**” ได้แก่ รูปวิจาร์ สัททวิจาร์ คันธวิจาร์ รสวิจาร์ โผฏฐัพพวิจาร์ ธรรมวิจาร์
- (๑๒) “**ธาตุกัมมัฏฐาน ๑๖**” ได้แก่ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญาณธาตุ
ปฐวิกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ นิลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ โอทาทกสิณ อากา
สกสิณ วิญญาณกสิณ
- (๑๓) “**อาการ ๓๒-ทวัตติงสาการ**” ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม
หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ
มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร สมอสงศีรชะ
- (๑๔) “**อายตนะ ๑๒**” ได้แก่ จักขวายตนะ รูปลายตนะ โสตายตนะ สัททายตนะ ฆานายตนะ คันธายต
นะ ชิวหายตนะ รสายตนะ กายายตนะ โผฏฐัพพายตนะ มนายตนะ ธรรมายตนะ
- (๑๕) “**ธาตุ ๑๘**” ได้แก่ จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตธาตุ สัททธาตุ โสตวิญญาณธาตุ ฆาน
ธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ
กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ

(๑๖) “อินทรีย์ ๒๒” ได้แก่ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ อดิตินทรีย์ ปุริสินทรีย์ สุนินทรีย์ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์
อุเบกขินทรีย์ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ อนุญญาตัญญูสสามิติ
นทรีย์ [อินทรีย์ของผู้ปฏิบัติด้วยมโนการว่า เราจักรู้ธรรมที่ยังไม่รู้ อินทรีย์นี้เป็นชื่อของโศคา
ปัตติมรรคญาณ] อัญญาอินทรีย์ [อินทรีย์ของผู้รู้จตุสัจธรรมด้วยมรรคนั้น อินทรีย์นี้เป็นชื่อของ
ญาณในฐานะ ๖ คือ โศคาปัตติผลถึงอรหัตมรรคญาณ] อัญญาตาวินทรีย์ [อินทรีย์ของพระ
จिณาสพผู้รู้จบแล้ว อินทรีย์นี้เป็นชื่อของอรหัตผลญาณ]

(๑๗) “ธาตุ ๓” ได้แก่ กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ

(๑๘) “ภพ ๕” ได้แก่ กามภพ รูปภพ อรูปภพ สัตถุภพ อสัตถุภพ เนวสัตถุญานาสัตถุญานภพ เอก
โวการภพ จตุโวการภพ ปญจโวการภพ

(๑๙) “ฌาน ๔” ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

(๒๐) “อัปมัถญา ๔” ได้แก่ เมตตาเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ อุเบกขาเจโตวิมุตติ

(๒๑) “อรุสสมาบัติ ๔” ได้แก่ อากาसानัญญาตสมมาบัติ วิญญาณัญญาตสมมาบัติ อา
กิญัญญาตสมมาบัติ เนวสัตถุญานาสัตถุญายตสมมาบัติ

(๒๒) “ปฏิจสงมุขปาถ ๑๒” [อิทัปปัจจยตา-ปัจจยการ-ตถตา] ได้แก่ อวิชา สังขาร วิญญาณ นาม
รูป สพายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรรณะ

ฉะนั้น ธรรมทั้งหมดนี้ ไม่ว่า “สังขตธรรม” [ขันธ ๕] หรือ “อสังขตธรรม” [อมตธาตุ-นิพพาน] ก็ตาม ก็ต้อง
เป็นไปตาม “หลักไตรลักษณ์” หรือ “ธรรมนิยาม ๓” ซึ่งเป็นไปตามวิธีคิดแบบทวินิยม หัวข้อธรรมทั้งหมดนี้
ผู้ปฏิบัติธรรมควรจดจำให้ได้หมด ท่องและทบทวนทุกวัน กำหนดให้จิตผูกไว้กับเรื่องนี้ เวลาพิจารณาสิ่งที่
เกิดขึ้นในจิตก็ให้จำแนกลักษณะอาการของวิจิตรทั้งหลายนั้น ว่าเป็นธรรมอะไรได้บ้าง จำแนกแจกธรรมให้
ได้อย่างชัดเจนจริง ที่เรียกว่า “มโนการกรรมฐาน” คือ พิจารณาสภาพธรรมแห่งจิต [กรรมฐาน-วิถีจิตของ
ตนเอง] ในขณะที่จิตเป็นสมาธิ [เอกัคคตา] ตั้งสติให้ดำรงมั่น [อุปัฏฐฐาน] และ กำหนดให้จิตตั้งมั่นในเรื่องที่
กำลังไตร่ตรองพิจารณาอยู่ ฉะนั้น จิตจะสัมปยุตต์ด้วยของค์ธรรม ๑๒ อย่าง นั่นเอง ดังนี้

(๑) “โอสถ” คือ แสงสว่าง

(๒) “ญาณ” คือ ความรู้ที่คมชัด

(๓) “ปราโมทย์” คือ ความชื่นบานใจร่าเริงสดใส

(๔) “ปีติ” คือ ความอิ่มใจปลาบปลื้มเต็มไปทั้งตัว

(๕) “ปัสสัทธิ” คือ ความสงบเย็นกายใจ

(๖) “สุข” คือ ความสุขล้ำขึ้นทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง

(๗) “เอกัคคตา” คือ ความสงบอยู่ตัวมั่นสนิทแห่งจิตตสมาธิในอารมณ์เดียว

(๘) “อิริโมกข์” คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง

- (๙) “**ปักษะ**” คือ ความเพียรที่พอดี
- (๑๐) “**อุปัฏฐาน**” คือ สติชัดแก่กล้า
- (๑๑) “**อุเบกขา**” คือ ความวางจิตเป็นกลางที่ลงตัวสนิท
- (๑๒) “**นิกัณติ**” คือ ความตั้งใจพอใจ

ในสภาวะธรรมแห่งจิตเช่นนี้ คือ “**ปัญญาในสมาธิ**” [ญาณทัสสนะ] และ “**ปัญญาในวิปัสสนา**” [“**จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง**” หรือ ญาณในวิปัสสนา] ที่กลายเป็น “**สัมปยุตตธรรม**” เป็นที่ประชุมธรรมกันและกัน แต่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่าไปหลงไหลในธรรมดังกล่าวนี้ เพราะธรรมทั้งหลายเป็นแค่เครื่องมือช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรม (๑) เพื่อใช้เป็นสื่อเครื่องการเรียนรู้อันหนึ่งของสัมปชัญญะและเครื่องระลึกของสติเท่านั้น และ (๒) เพื่อใช้ในการสร้างปัญญา นั่นเอง คำว่า “**หลงไหล-โมหะ**” คือ “**ความไม่รู้จริง-อวิชชา**” ซึ่งเป็นการไม่รู้ใน (๑) **อริยสัจ ๔** (๒) **เหตุผลแห่งปัจจยสมุปบาทในกาลทั้ง ๓** และ (๓) **อิทัปปัจจยตา** [ปัจจยสมุปบาท ๑๒] อันเป็น “**ปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริง-ยถาภูตญาณทัสสนะ**” [เอกุตตรธรรม ๑๐-อภิญญะธรรม ๒๒ หรือ ธรรมจักร-อาณาจักรแห่งธรรม ในปฐมเทศนา-ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร] และ เมื่อเกิดความเข้าใจ คือ ความรู้ ความเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ ก็เรียกว่า “**ปัญญาตรัสรู้-สัมโพธิ**” ก็จะเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องใน “**สัจภาวะแห่งนิพพาน**” ว่า (๑) เมื่อใด คือ “**สุอุปาทิเสสนิพพาน**” นั่นคือ “**กิเลสปรินิพพาน**” หมายถึง การดับกิเลสโดยยังมีเบญจขันธ์เหลือ และ (๒) เมื่อใด คือ “**อนุอุปาทิเสสนิพพาน**” นั่นคือ “**ขันธปรินิพพาน**” หมายถึง การดับกิเลสโดยไม่มีเบญจขันธ์เหลือ ตามลำดับ

กล่าวโดยสรุป การฝึกฝนให้ตนเกิดปัญญาที่เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงนั้น ให้คิดในเชิงเปรียบเทียบก่อนตามแนวทวินิยม เป็น ๒ ด้าน ไม่เป็นบวก [Optimism] มิฉะนั้น ก็เป็นลบ [Pessimism] จากนั้น ค่อยคิดถึงแนวทางเลือก [Alternatives] โดยมองโลกในด้านบวก [Optimism] ในเชิงสร้างสรรค์ เพราะเกิดจากปัญญารอบรู้ทั้งในทางเจริญ-อริยะ และในทางเสื่อม-อนารยะ จึงวางใจเป็นกลางด้วยเที่ยงตรง ไม่ยึดมั่นในทางใดทางหนึ่งอันสุดโต่งยิ่ง แต่คิดได้ด้วย “**โยนิโสมนสิการ**” ในมิตติความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยทั้งหลาย ที่มาสัมปยุตต์รวมกันเป็นสภาวะธรรมหนึ่งๆ และมลายเสื่อมหายไป นั่นคือ เกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งหลายแห่งนามรูปโดยไตรลักษณ์ [ที่เรียกว่า “**สัมมสนญาณ**” ด้วยการเจริญปัญญาใน “**วิปัสสนาญาณ ๘**” หรือ “**วิปัสสนาญาณ ๑๐**” ที่เรียกอีกอย่างว่า “**วฏฐานคามินีปฏิปทา**” คือ “**ขั้นตอนทุบขันธ์ ๕**” ก่อนก้าวถึง “**อริยมรรค ๘-อริยมผล ๔-นิพพาน ๑**”] หลังจากรู้เห็นเป็นจริงโดย “**ธัมมัญญัตติยา-ปัจจยปริคคญาณ**” คือ ปัญญารู้เห็นในองค์ประกอบ ๑๒ ประการในปัจจยสมุปบาท อันเป็นเหตุแห่งการเกิดทุกข์ด้วย “**อวิชชา-ตัณหา**” ทำให้เกิด “**อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์**” ที่เรียกว่า “**กิเลสวัฏฏ์**” [อวิชชา-ตัณหา-อุปาทาน] แล้วเกิด “**กรรมวัฏฏ์**” [สังขาร-ภพ] และตามด้วย “**วิปากวัฏฏ์**” [วิญญาณ-นามรูป-สพพตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ชาติ-ชรา-มรณะ และพร้อมด้วย โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส] ซึ่งเรียกว่า “**สังสารทุกข์แห่งภวจักร**” คือ สุขและทุกข์ที่เกิดดับขึ้นหมุนเวียนกันไปไม่สิ้นสุด [ตามวัฏฏะ ๓] เมื่อจิตปราศจากนิเวศน์และเกิด “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**”

ที่สหรัคด้วย “ญาณในวิปัสสนา” [วิปัสสนาญาณ ๘-วิปัสสนาญาณ ๑๐] ที่จะเป็นบาทฐานสำคัญใน “โลกุตตรธรรม ๘” [มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑] ต่อไป โดยเกิดปัญญาใน “โคตรภูญาณ” ข้ามจากปุถุชนไปสู่ อริยบุคคล หลังจากนั้น จึงได้บรรลุถึง “อริยมรรค ๔-อริยผล ๔” [อริยสัจจ ๔-กิจในอริยสัจจ ๔-ญาณ ๓: สัจจญาณ-กิจจญาณ-กตญาณ] ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า “ญาณทัสสนะอันมีปริวัฏฐี ๓ มี ๓ รอบ มีอาการ ๑๒” หรือ “ปัจจบวกขณญาณมี ๑๘ ประการ” นั้นเอง] ในขั้นตอนนี้ เรียกว่า “ปัญญาตรัสรู้” [สัมโพธิ] ที่เกิดจาก “อัสวัคขณญาณมี ๖๔ อาการ” อีกครั้งรอบ จึงจะมีปริชาสามารถเข้าถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” ที่เรียกว่า “นิพพาน ๒” ได้แก่ (๑) “สตูปาทิเสสนิพพาน” นั่นคือ “กิเลสปรินิพพาน” หมายถึง การดับกิเลสโดยยังมี เบญจขันธ์เหลือ และ (๒) “อนุปาทิเสสนิพพาน” นั่นคือ “ขันธปรินิพพาน” หมายถึง การดับกิเลสโดยไม่มี เบญจขันธ์เหลือ เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมไม่เกิด (๑) “ปัญญาเห็นธรรม” กับ (๒) “ปัญญาตรัสรู้” ด้วย ความถึงพร้อมดีแล้วนั้น ย่อมไม่สามารถจะบรรลุคุณอันใหญ่แห่ง “โลกุตตรธรรม ๘” ได้เลย องค์ความรู้ที่ ประกอบด้วยปัญญาแตกฉานด้วย “จตุปฏิสัมภิตาญาณ” จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในขั้นต้นของการ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่จะให้บุคคลนั้น บรรลุถึงอริยมรรคทั้งหลายในพระศาสนา.

